

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra obecné zootechniky a etologie

Využití zoorehabilitace se psem v logopedii

Bakalářská práce

Autor práce: Polina Zavolzhina

Obor studia: Zoorehabilitace a asistenční aktivity se zvířaty

Vedoucí práce: doc. Ing. Helena Chaloupková, Ph.D.

© 2018 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Využití zoorehabilitace se psem v logopedii" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 20.04.2018

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí práce Ing. Heleně Chaloupkové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky při zpracování této bakalářské práce. Mimo jiné děkují své rodině a svým přátelům, bez kterých by to nezvladla.

Využití zoorehabilitace se psem v logopedii

Souhrn

Využití psů jako zoorehabilitačních jednotek je v dnešní době ve speciální pedagogice běžnou praxí. Cílem bakalářské práce je objasnění vlivu psa na výsledky logopedické terapie pro děti s poruchami řeči, na jejich emocionální, fyzický a fyziologický stav, dále zjištění podmínek a postupu zavedení psa do průběžné logopedické terapie včetně analýzy etické stránky využití psa z pohledu jeho welfare.

Studie ukazují, že pes má při výzkumu a rehabilitaci pozitivní vliv především na emocionální stav a psychickou pohodu dítěte, v neposlední řadě dobře působí i na jejich fyzický stav. Logopedická terapie bývá často složitým procesem představujícím komplex terapeutických zákroků, které vyžadují vysoký stupeň koncentrace, a působícím jako velká psychologická a emocionální námaha pro děti, jež logopedickou terapií.

Vzhledem k vlastnostem a schopnostem canisterapeutických psů, možnostem jejich širokého zapojení ve speciální pedagogice a možnosti (ale někdy i nutnosti) tvořivě přistupovat k pacientům při logopedické intervenci, vzniká otázka, zda-li tyto dva obory spojit a tím posílit účinnost logopedie, snížit počet možných nepříznivých asociací a pocitů u dětí při terapii.

Další studie ukazují, že psychická námaha, již prožívají psi využívání v logopedii, nepředstavuje hrozbu pro jejich pohodlí, pokud jsou seance vedeny zkušeným psovodem, který je seznámen s etickou stránkou problému a umí nejen rozpoznat náznaky stresu u psů, ale zná též charakteristické rysy chování pacientů odlišného věku s různorodými poruchami. Odborný canisterapeut zabezpečí welfare psa tím, že je schopen se přizpůsobit téměř všem vzniklým situacím.

Klíčová slova: AAT, pes, logopedie, zoorehabilitace, poruchy řeči, děti, canisterapie, speciální pedagogika

Using pet therapy with a dog in speech therapy

Summary

It is common to use dogs as aids in special education. The aim this bachelor's thesis was to clarify the influence of the dog on the outcome of speech therapy for children with speech impediments and the influence of the dog on their emotional, physical and physiological state. Furthermore, conditions and the protocol of bringing the dog into speech therapy, including the analysis of the dog use from the ethical view, was investigated.

Studies have shown that dogs have in research and rehabilitation positive effect on the emotional state and psychological well-being of the child as well as on their physiological state. Speech therapy is often a difficult process that requires a series of therapeutic interventions, high levels of concentration and demands high emotional and psychological effort from children that undergo this therapy.

The use of therapeutic dogs is wide in special education as they have appropriate abilities and traits, for example one of the advantages is that they allow specialists to approach patients more creatively. The questions of whether these two fields could be merged arises, as it would make speech therapy more efficient and lower the number of undesirable associations and feelings in children in therapy.

Other studies show that the psychological strain of the dogs used in speech therapy doesn't have a negative influence on their well-being if the therapy is led by an experienced and educated dog handler. The handler should not only be able to recognize signs of distress, but also should know the characteristics of behavior displayed by people of various ages and illnesses. The professional handler ensures the dog's welfare in that he can adapt to any situation.

Keywords: AAT, dog, speech therapy, pet therapy, speech disorders, children, canine therapy, special education

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Cíl práce	2
3 Logopedie.....	3
3.1 Vymezení pojmů.....	3
3.2 Poruchy řeči. Klasifikace, příčiny, terapie	4
4 Canisterapie – zoorehabilitace se psem	9
4.1 Vymezení pojmů.....	9
4.1.1 Klasifikace.....	9
4.2 Využití canisterapie ve speciální pedagogice.....	12
4.2.1 Speciální pedagogika.....	12
4.2.2 Obecný přehled využití canisterapie ve speciální pedagogice.	13
4.2.3 Pozitivní vliv canisterapie	14
4.2.4 Důvody využití psů ve speciální pedagogice.....	16
5 Canisterapie v logopedii	17
5.1 Současnost	17
5.2 Možnosti využití psa v běžné logopedické terapii	19
5.2.1 Opožděný vývoj řeči	19
5.2.2 Dyslalie (Patlavost)	20
5.2.3 Rinolalie (Huhňavost)	21
5.2.4 Vývojová dysfázie.....	22
5.2.5 Dysartrie	22
5.2.6 Afázie	23
5.2.7 Další poruchy	24
5.3 Nuance využití canisterapie v logopedii	25
5.3.1 Pacienti	25
5.3.2 Psi	26
6 Závěr	28
Seznam literatury.....	30

1 Úvod

V současné době zoorehabilitace, vzniklá ve druhé polovině 20. století, získává na popularitě a proniká do mnoha oblastí zdravotnictví a speciální pedagogiky. Účinky zooterapie nejsou zcela prozkoumány, ale existující studie ukazují, že terapie za využití zvířat má pozitivní vliv na děti a dospělé se speciálními potřeby, a proto je inovační metodou, která si zaslouží pozornost. Jedním z nejpopulárnějších druhů zvířat, využívaných v zoorehabilitaci, je pes. Terapie za pomoci psů (canisterapie) je v dnešní době široce využívána při vzdělávání, fyzické, psychologické, psychiatrické a sociální rehabilitaci. I přestože je její účinnost v daných sférách dobře prokázána, existují oblasti, kde využití canisterapie ještě není tak běžné. Jednou z takových oblastí je logopedie, kde existuje dobrá perspektiva rozvoje oboru v případě spojení se zoorehabilitací.

2 Cíl práce

Cílem dané bakalářské práce je kompilace vědecké literatury o vlivu psa na emocionální, fyzický a fyziologický stav pacientů/klientů s poruchami řeči a na výsledky logopedické terapie. Dále zjištění podmínek a postupu zavedení psa do průběžné logopedické terapie, stanovení příčin a důsledků včetně účinnosti využití zoorehabilitace se psem v logopedii. V neposlední řadě bude provedena analýza etické stránky problému (welfare psa).

3 Logopedie

3.1 Vymezení pojmů

Předtím, než budeme mluvit o logopedii, musíme definovat pojmy související s daným oborem.

Nejprve je třeba charakterizovat pojmy řeč a jazyk. Moderní psychologie považuje řeč za komunikační prostředek, tj. jako složitou a specificky organizovanou formu vědomé činnosti, na níž se na jedné straně podílí subjekt, který formuluje slovní vyjádření, a na druhé straně vystupuje subjekt, který jej vnímá (Lurijs, 2003).

Co se týká druhého pojmu, Klenková (2006) tvrdí, že jazyk je soustava zvukových a druhotných dorozumívacích prostředků znakové povahy, schopná vyjádřit veškeré vědění a představy člověka o světě a jeho vlastní vnitřní prožitky.

Komunikaci (z lat. *communicatio*, které lze chápat ve významu spojování, sdělování, ale také přenos, společenství, *participace*) znamená obecně lidskou schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů. V nejširším slova smyslu lze komunikaci chápat jako symbolický výraz interakce, tj. vzájemné a oboustranné ovlivňování mezi dvěma nebo více systémy (Klenková, 2006).

Dalším důležitým pojmem souvisejícím s logopedií, resp. konkrétně jde o předmět studia logopedie, je narušení komunikačních schopností jedince. Lechta (2011) uvádí, že komunikační schopnost jednotlivce je narušena tehdy, když některá rovina (nebo několik rovin současně) jeho jazykových projevů působí interferenčně vzhledem k jeho komunikačnímu záměru. Může jít o foneticko-fonologickou, syntaktickou, morfologickou, lexikální, pragmatickou rovinu nebo o verbální i nonverbální, mluvenou i grafickou formu komunikace, její expresivní i receptivní složku.

Logopedie je označení vzniklé složením dvou slov řeckého původu (*logos* = slovo, nauka, řeč; *paideia* = výchova), je názvem oboru, který se věnuje výchově řeči, pečuje o správné používání řeči a v širším slova smyslu také o kvalitu mezilidské komunikace. Logopedie je součástí speciální pedagogiky, která se zabývá zvláštnostmi osob zdravotně postižených, a to fyzicky nebo psychicky, od dětského věku po dospělost. Kromě logopedie sem patří tyflogedie, zaměřená na osoby zrakově postižené, psychopedie s náplní péče o duševně nemocné, etopedie s náplní péče o obtížně vychovatelné, somatopedie zabývající se celkově tělesně postiženými, a surdopedie specializovaná na sluchově postižené.

Náplní logopedie je tedy diagnostika, reedukace mluvy a řeči vůbec. Patří sem odstraňování, nebo alespoň zmírňování poruch mluvy, čtení, psaní a mezilidské komunikace v celé její šíři (Kejklíčková, 2011).

3.2 Poruchy řeči. Klasifikace, příčiny, terapie

Poruchou řeči nazýváme výraznou odchylku mluvního projevu ve zvukové podobě, a to jak celku nebo jeho jednotlivých částí. Také jde o neschopnost mluvu správně používat a také neschopnost řeči rozumět (Kejklíčková, 2011).

Existuje celá řada poruch řeči, které mají různou povahu, odlišný projev a dopad na komunikační schopnosti jedince. Kejklíčková (2011) a Klenková (2006) popisují tyto poruchy následovně:

1. Opožděný vývoj řeči.

Můžeme říct, že dítě má opožděný vývoj řeči, pokud ve věku 3 let málo nebo vůbec nemluví. Příčiny vzniku mohou být různé: nestimulující prostředí ke komunikaci, genetika, lehká mozková dysfunkce, nevyzrálá nervová soustava jako důsledek nedonošenosti, citová deprivace. Terapie při dané poruše závisí na příčině vzniku a je vhodné u dětí s opožděným vývojem řeči vybrat vhodný podnět pro vývoj řeči (např. zařazení dítěte do školky), podněcovat chuť dítěte komunikovat hravou formou, rozvíjet sluchovou a zrakovou percepci, porozumění řeči, slovní zásobu, motorické schopnosti mluvních orgánů.

2. Patlavost (dyslalie).

Je to porucha artikulace, při které je narušena výslovnost jedné hlásky nebo skupiny hlásek mateřského jazyka. Může se vyskytovat jak u dospělců, tak u dětí. Příčiny jsou vnitřní a vnější. Mezi vnitřní patří: poruchy sluchu, nedostatečná diskriminace sluchu, anatomické vady mluvních orgánů, neuromotorické poruchy, kognitivně-lingvistické nedostatky. Vnější příčiny jsou dědičnost, vliv prostředí (zanedbávání výchovy, nesprávný mluvní vzor, psychologický tlak), narušení sluchové a zrakově percepcce, poškození centrálního a periferního nervstva. Zásady průběhu terapie podle Seemana: krátkodobé cvičení (krátce, ale co nejčastěji), využití sluchové kontroly (vnímat nově vytvářené hlásky), používání pomocných hlásek (nacvičování hlásek fyziologicky a artikulačně podobných hláskám, které pacient nevyslovuje správně), minimální akce (nepřetěžovat artikulační orgány).

3. Huhňavost (rinolalie, rinofonie).

Rinolalie je narušení komunikační schopnosti, postihující zvuk řeči i artikulaci. Nejčastější příčinou vzniku jsou zbytnělá nosní mandle (adenoidní vegetace, resp. adenoidní tkáň, rozprostřená na zadní stěně a klenbě nosohltanu) a opakované záněty, kdy dochází ke zbytnění již od batolícího věku a adenoidní vegetace vytváří překážku nosnímu dýchání. Terapie zahrnuje operativní zákrok a dýchací cvičení.

4. Poruchy řeči při vrozených vadách mluvních orgánů:

- zkrácená podjazyková uzdička – drobný chirurgický zákrok;
- poruchy skusu – ortodontické a chirurgické zákroky;
- rozštěpové vady obličeje – plastické a rekonstrukční chirurgické zákroky.

5. Vývojová dysfázie.

Specificky narušený vývoj řeči vede k narušené komunikační schopnosti a k vývojové poruše, jež je považována za centrální vadu řeči. Dítě s touto poruchou slyší řeč, ale nepřesně ji rozumí, z čehož vyplývá špatná tvorba vlastní řeči (agramatická, nesrozumitelná řeč, přehazování nebo opakování slabik, neschopnost udržet dějovou linii, porucha krátkodobé paměti, porucha jemné motoriky a lateralizace, atd.). příčinou je difuzní postižení mozku. Terapii při každé poruše předchází diagnostika, ale v daném případě je nesmírně důležitá, protože je základem pro vytvoření terapeutického plánu. Kvůli příčině vývoje dané poruchy musíme dávat pozor na to, že není vhodné se při terapii zaměřit jenom na logopedickou stránku problému, ale pracovat na komplexním vývoji mozku, např. podněcovat smysly dítěte (zvuky, barvy, tvary, apod.). Předpokladem je vytvoření terapeutického týmu skládajícího se z logopeda, pediatra, foniatra, neurologa, psychologa, pedagoga předškolního nebo školního zařízení, ve kterém je dítě umístěno, a rodiče. Tak vznikne komplexní terapie, která zahrnuje zrakové a sluchové vnímání, myšlení, paměť a pozornost, motoriku, schopnost orientace, grafomotoriku a řeč. Často se provádí skupinová terapie až stacionární terapie.

6. Dysartrie.

Jde o poruchu motorické realizace řeči jako celku vznikající při organickém poškození centrální nervové soustavy. Může vzniknout v kterémkoliv období života člověka. Má vlastní klasifikaci a podle typu dysartrie se dělí i projevy poruchy. Často je narušena artikulační schopnost až mimika, k dalším projevům patří špatná výslovnost, změna kvality hlasu, atd. Terapie se liší u dětí a dospělých pacientů. Zatímco u dospělých se snažíme ovlivnit mluvu přiměřeným tělesným tonusem a relaxací, obnovením hybnosti a síly svalů v orofaciální oblasti, modifikací dechových, artikulačních, fonačních

cvičení apod., u dětí se často využívají různé fyzioterapeutické metody, protože vznik dysartrie je často spojen s DMO. Kromě toho, při terapii jak u dospělých pacientů, tak u pacientů dětského věku, můžeme využívat alternativní komunikační systémy pro rozvoj komunikačních schopností.

7. Poruchy řeči u dětí s DMO.

Dětská mozková obrna zahrnuje poškození mozku vzniklé v nejranějším vývoji, prenatálně, perinatálně nebo postnatálně (brzy po narození). V některých lehkých případech poruchy řeči dochází jen k opoždění řečového vývoje, u těžších forem je vývoj řeči omezený. Při DMO je postiženo i svalstvo řečových orgánů, proto jsou postiženy i jednotlivé složky mluvního projevu – dýchání, fonace, artikulace, plynulost a koordinace mluvního projevu. Z toho vyplývají symptomatické poruchy řeči, jako dysartrie (nejtypičtější pro DMO), omezený nebo opožděný vývoj řeči, koktavost, breptavost, hyponazalita (patologicky snížená nosovost, nedostatek podílu nazality na tvorbě hlasu a řeči), narušené nonverbální chování, mutismus (oněmění, resp. nepřítomnost nebo ztráta řečových projevů, která není podmíněna organickým poškozením centrálního nervového systému), poruchy způsobené přidruženými orgánovými odchylkami řečového efektoru. Terapie probíhá komplexně, DMO vyžaduje ucelenou rehabilitaci (léčebnou, psychologickou, speciálně-pedagogickou a sociální rehabilitaci).

8. Koktavost (balbuties).

Je jedním z nejnápadnějších a nejtěžších druhů narušené komunikační schopnosti. Koktavost je možné pokládat za syndrom komplexního narušení koordinace orgánů participujících na mluvení. Je způsobena nadměrnou aktivitou až křečí artikulačního, respiračního a fonačního svalstva. Koktavost může být způsobena orgánovými a nebo neurologickými poruchami, ale většinou není způsobena jenom jednou příčinou. Existuje taky zvláštní druh koktání u dospělých osob po silném duševním traumatu. Na výběr vhodné terapie má vliv povaha vzniku poruchy. Pokud se nepodaří identifikovat příčiny vzniku balbutiesu, terapie nepomůže zbavit se koktavosti, ale jenom potlačí symptomy poruchy. Existuje přes 250 metod zbavení koktavosti. Hlavní z nich obsahují složky psychologické, behaviorální, gymnastické, operační, medika-mentózní, respirační, dále fonační cvičení, atd. Terapie může být jak individuální, tak skupinová.

9. Breptavost (tumultus sermonis).

Je porucha tempa a rytmu řeči. Příčiny: dědičnost, organický podklad, neurotický a nebo polyfaktoriální charakter. Terapie je zaměřena na to, jak naučit breptavé pacienty správně dýchat, jasně artikulovat, upravovat tempo a rytmus mluvy, tlumit její rychlost.

10. Afázie.

Je ztráta již nabyté schopnosti komunikace mluvou. Projevuje se neschopností tvořit řeč a/nebo jí rozumět. Vzniká v důsledku poškození řečových center v dominantní hemisféře mozku, která jsou zodpovědná za produkci a porozumění řeči. Afázii dělíme na:

- motorickou – pacient řeči rozumí, ale není schopen mluvu produkovat;
- senzorickou – pacient nerozumí řeči, a proto komunikace není možná, i přesto, že je zachována schopnost mluvit,
- amnestickou – neschopnost vybavovat si názvy a slova pro označení věci, osob atd.,
- sémantickou – pacient mluví a rozumí řeči, ale má potíže s vyjádřením a chápáním abstraktních pojmů,
- smíšenou afázii,
- totální afázii.

Afatici vyžadují komplexní rehabilitaci, sestávající se z lékařské, fyzioterapeutické, psychologické i logopedické terapie. Výběr metody, kterou budeme využívat při terapii, závisí na druhu afázie. V současnosti existují dva dominující terapeutické směry:

- a. kognitivně-neuropsychologický je zaměřený na obnovení nebo kompenzaci jazykových procesů, které jsou v normě;
- b. pragmatický směr vychází z předpokladu, že je důležité co nejdříve afatika zařadit do fungování společnosti, poskytnout mu adekvátní možnost komunikace (často kompenzační) a učinit ho soběstačným.

11. Poruchy řeči u některých závažných onemocnění CNS a u duševních chorob.

- a. Demence: je psychické onemocnění. Při demenci dochází k různým změnám chování, zhoršení paměti, poznávacích funkcí, atd. Nemoc končí úplnou změnou osobnosti. Častou poruchou řeči při demenci je afázie.
- b. Alzheimerova nemoc: je způsobena postupnou atrofií mozku. Mluva se stává setřelou až nesrozumitelnou, porozumění řeči slábne a nakonec úplně mizí.
- c. Parkinsonova nemoc: jde o degenerativní onemocnění, které se projevuje svalovou ztuhlostí, třesem a omezenou pohyblivostí. Mluva je monotónní, někdy se stává méně zřetelnou, rozmazanou, chybí dynamika.

- c. Roztroušená skleróza: narušení myelinových pochev v nervových drahách mozku. Při RS se vyskytuje svalová slabost, spastické obrny, menší výkonnost, výpadky citlivosti apod. Mluva se mění, je nepřirozená a skandovaná.
- d. Schizofrenie: je závažné psychiatrické onemocnění. U schizofreniků se může vyskytovat řada řečových poruch a anomálií. Pacienti slova používají správně, ale obsah vět a sdělení je nelogický nebo nesmyslný, konfabulační.

Existují další nemoci, při kterých může docházet ke vzniku poruch řeči, jako např. epilepsie, chorea, atetóza a jiné. Všechna tato onemocnění jsou degenerativní, progresivní a nelze je ani vyléčit, ani zabránit jejich vývoji.

12. Psychogenní poruchy řeči.

Vyskytují se většinou náhle pod vlivem afektu, šoku, nepříznivé situace. Porucha je přechodná, po odeznění afektu mizí, někdy je zapotřebí psychiatrická nebo psychologická léčba. Může mít charakter afázie, dysartrie, koktavosti i mutismu.

13. Mluvení bez hrtanu.

Při zhoubných nádorech může dojít k částečnému nebo úplnému odstranění hrtanu – parciální nebo totální laryngektomii. Takto přijde pacient o svůj hlasový orgán, nemůže ani šeptat a ke komunikaci mluvou jsou využívány náhradní mechanismy: tvorba hlasu v jícnu, implantovaná hlasová protéza a nebo elektrolarynx – ručně ovladatelná mobilní elektroakustická pomůcka.

4 Canisterapie – zoorehabilitace se psem

4.1 Vymezení pojmů

Zoorehabilitace obecně patří do tzv. ucelené (komprehensivní) rehabilitace. Dle definice Organizace spojených národů (OSN) je ucelená rehabilitace proces, při kterém se uplatňuje kombinované a koordinované lékařské, sociální, výchovné a pracovní opatření, jenž se snaží umožňovat lidem se zdravotním postižením co nejlepší integraci do společnosti a do aktivního života. Zoorehabilitace k dosažení těchto cílů využívá různé druhy zvířat. Nejběžnější jsou koně (hipoterapie), psi (canisterapie), delfini (delfinoterapie) a kočky (felinoterapie). Dále se v zooterapii ještě využívají hlodavci, hospodářská zvířata, lamy, ptáci, hmyz, terarijní zvířata a akvariální rybičky. Výběr konkrétního druhu zvířete je závislý na potřebách člověka (klienta), pro kterého rehabilitace je zahájena.

Canisterapie (angl. canis therapy) je terapie za účasti zvířete, kdy je využíváno pozitivních účinků psa pro terapii s klientem. Podstatou canisterapie je využití psa v interaktivním léčebném procesu s lidmi (Kroupová a kol., 2016).

4.1.1 Klasifikace

Zoorehabilitace se psem může probíhat za přímé asistence člověka a tak se tvoří tzv. canisterapeutický tým. Tým je složen z psovoda a terapeutického psa. Každý z účastníků tvoří 50 % týmu, a pes je tady koterapeut (nebo co-terapeut), což znamená, že je pomocným terapeutem - spoliterapeutem. Psovod může být odborníkem nebo dobrovolníkem v závislosti na formě poskytované terapie. Podle mezinárodní nomenklatury Pet Partners (do roku 2012 Delta Society) jde o formy:

- AAA (animal-assisted activities) – aktivity za účasti zvířat. AAA poskytují motivační, výchovné, rekreační a/nebo léčebné příležitosti ke zlepšení kvality života. Jsou poskytovány v různých prostředích speciálně trénovanými profesionály, poloprofesionály a/nebo dobrovolníky za účasti zvířat splňujících určitá kritéria. Zahrnují aktivity typu „setkání a pozdravení“, které se mohou opakovat stejným způsobem v mnoha případech u různých klientů bez zvláštního léčebného cíle či individuální úpravy na míru (Galajdová a Galajdová, 2011).
- AAT (animal-assisted therapy) – terapie za asistence zvířat. AAT je cíleně zaměřená intervence, kde zvíře (pes) odpovídající specifickým kritériím je neoddelitelnou součástí léčebného procesu. AAT je řízena a/nebo prováděna profesionálem

zdravotnického či sociálního zaměření s příslušným odborným vyškolením a v rámci výkonu jeho profese. AAT je určena k podpoře zlepšení tělesných, sociálních, emocionálních a/nebo rozumových (kognitivních) schopností člověka. Je poskytována v různých prostředích a může být jak individuální, tak skupinová. Celý proces je podrobně zaznamenáván a vyhodnocován (Galajdová a Galajdová, 2011).

- AAE (animal-assisted education) – vzdělávání za pomoci zvířat. Je cílenou, plánovanou a strukturovanou intervencí zaměřenou a/nebo poskytovanou vzdělávacím a profesionálním poskytovatelem souvisejících služeb. AAE je prováděna kvalifikovaným učitelem všeobecného a speciálního vzdělávání. Učitelé, kteří provádějí AAE, musí mít znalosti o zvířatech, která jsou zapojena do terapie. Příkladem AAE poskytované řádným učitelem je vzdělávací návštěva, která je podporovaná spolehlivým zvířetem. Pokud je AAE prováděna speciálními (nápravnými) učiteli, je také považována za terapeutickou a cílovou intervenci. Zaměření aktivit je koncentrováno na akademické cíle, prosociální dovednosti a kognitivní fungování. Pokrok studenta se měří a zdokumentuje. Příkladem AAE poskytnutého učitelem speciálního vzdělávání je program pro čtení za asistence psů (Fine, 2015).
- AACR (animal-assisted crisis response) – krizová intervence za pomoci zvířat. Využívá se kontaktu člověka se zvířetem k aktuálnímu odbourání stresu a zlepšení momentálního psychického stavu klienta (Müller a kol., 2014).

Kromě zoorehabilitace za přímé asistence člověka existuje i jiný typ animoterapie. Co se týká psů, existuje možnost, kdy odborník psa vycvičí a předá ho osobě, která následně služeb psa využívá. Takovým zvířatům se říká asistenční pes (assistance dog) a podle Assistance Dog International (ADI) psy v závislosti na jejich specializaci dělíme na:

- Vodicí psy (guide dogs), kteří pomáhají nevidomým a zrakově postiženým osobám tím, že se vyhýbají překážkám, zastavují se na obrubnicích a schodech, sledují provoz. Postroj a rukojeť tvaru U podporuje komunikaci mezi psem a nevidomým partnerem. V tomto partnerství je úkolem člověka poskytovat směrové příkazy, zatímco role psa je zajišťovat bezpečnost týmu, i když to vyžaduje neuposlechnutí nebezpečného příkazu.
- Signální psy (hearing dogs) pomáhající hluchým nebo sluchově postiženým tím, že je upozorňují na řadu domácích zvuků, jako je například dveřní klepání nebo zvonek, budík, bzučák trouby, telefon, dětský výkřik, jméno nebo kouřový alarm. Psi jsou vycvičeni tak, aby vytvořili fyzický kontakt a vedli své hluché partnery ke zdroji zvuku.

- Doprovodní, servisní, pomocné psy (service dogs), kteří pomáhají osobám se zdravotními postiženími jinými než zrakové a sluchové. Díky speciálnímu výcviku mohou tito psi pomoci zmírnit důsledky mnoha různých typů postižení. Mohou být vycvičeni k práci s lidmi, kteří používají ruční invalidní vozíky, mají problémy se zhoršením rovnováhy, mají různé typy autismu, potřebují výstrahu nebo reakci na záchvaty, potřebují upozornit na jiné zdravotní problémy, jako je nízká hladina cukru v krvi nebo mají psychiatrické postižení. Tito speciálně vycvičení psi mohou pomoci získat objekty, které jsou mimo dosah jejich pánů, manipulovat s invalidními vozíky, otevírat a zavírat dveře, zapínat a vypínat světlo. Štěknutím mohou naznačit, že je zapotřebí pomoc, umožní nalezení jiné osoby a přivedení k psovodovi, pomáhají ambulantním osobám chodit tím, že poskytují rovnováhu a vyvážení, poskytují hluboký tlak a mnoho dalších individuálních úkolů, které potřebuje osoba s postižením.

Pro to, aby pes byl zapojen do zoorehabilitace, je třeba dodržovat určitá pravidla při výcviku, chovu a vlastní terapii. Ty existují z důvodu potřeby zajistit bezpečnost a pohodu při realizaci terapie jak psovi, tak pracovníkům a klientům. Nutné je rovněž zajištění slušné životní úrovně psa a psovoda. Podle European Society for Animal-Assisted Therapy (ESAAT) existují následující zásady při využití psů v terapiích:

1. Pro zajištění přiměřeného sociálního chování musí mít zvířata dostatek pozitivních výsledků při kontaktu s lidmi, psy se kterými probíhá výcvik a dalšími zvířaty. Důležité je i dostatečné množství environmentálních podnětů během socializačního období (tedy až do 12. týdne postnatálního vývoje).
2. Uchovávání terapeutických psů v klecích (chovatelských stanicích) nebo jejich udržování na řetězu je nezákonné.
3. Využití vybavení nevhodného pro zvířata podle zákona o ochraně zvířat (např. tréninkové pomůcky jako e-obojek, atd., chemické tréninkové přístroje, řetězové tlumivky a přísné límce, ultrazvukové přístroje) je zakázáno během tréninku i během práce se zvířetem.
4. Přiměřené vedení psa musí být při testování prokázáno popisem podmínek bydlení se zvláštním důrazem na formu a frekvenci výskytu kontaktu s lidmi a jinými psy, stejně jako možností aktivního pohybu a cvičení.
5. Pes musí být trvale a jednoznačně označen mikročipem.
6. Tým člověk/pes musí podstoupit každoroční předběžnou kontrolu a každoroční veterinární vyšetření.

7. Psi, jimž byl přerušen výcvik určený na ochranu, jsou vyloučeni z výcviku k terapeutickým účelům. Ve výjimečných případech mohou být psi, kteří absolvovali výcvik určený na ochranu, na základě odůvodněné žádosti přijati k terapeutickému výcviku, pokud jsou dostatečně kvalifikovaní. Tyto případy posuzuje komise.
8. Při testování a ověřování loveckých psů k terapeutickým účelům je zvláštní důraz kladen na vzorce chování vyplývající z loveckých pudů psů.

Kromě standardů zacházení s terapeutickým psem existují standardy, které se týkají interakcí mezi klientem a dobrovolníkem nebo odborníkem, poskytujícím terapeutickou službu. Tyto standardy jsou uváděny na webových stránkách ADI a patří mezi ně například právo klienta získat asistenčního psa bez ohledu na svou rasu, pohlaví, náboženství nebo vyznání; právo na důstojné a korektní jednání ze strany zaměstnanců organizace; právo na srozumitelný vzdělávací program vysvětlující pravidla zacházení a optimálního využívání asistenčního psa na veřejném místě nebo v domácnosti, atd.

4.2 Využití canisterapie ve speciální pedagogice

Před tím, než budeme mluvit o možnostech využití zoorehabilitace se psem ve speciální pedagogice, musíme uvést, čím se tento obor zabývá.

4.2.1 Speciální pedagogika

Speciální pedagogika je vědní disciplína, která se zabývá vzděláváním, výchovou a rozvojem osob se speciálními zdravotními potřebami. Podle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) se dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami rozumí osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření. Podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta. Kromě toho existuje pojem osoba se zdravotním postižením (OZP), kterým jsou označováni lidé různých věkových kategorií a podle zákona č. 435/2004 Sb. se jimi rozumí fyzické osoby, které jsou orgánem sociálního zabezpečení uznány:

- a. invalidními ve třetím stupni (dále jen „osoby s těžším zdravotním postižením“),
- b. invalidními v prvním nebo druhém stupni, nebo
- c. zdravotně znevýhodněnými (dále jen „osoby zdravotně znevýhodněné“).

Osobou zdravotně znevýhodněnou je podle stejného zákona fyzická osoba, která má zachovánu schopnost vykonávat soustavné zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, ale její schopnosti být nebo zůstat pracovně začleněna, vykonávat dosavadní povolání nebo využít dosavadní kvalifikaci nebo kvalifikaci získat, jsou podstatně omezeny z důvodu jejího dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu; osobou zdravotně znevýhodněnou však nemůže být osoba, která je osobou se zdravotním postižením podle písm. a) nebo b). Jak už bylo zmíněno, ve speciální pedagogice existuje několik oborů, které jsou klasifikovány podle cílové skupiny lidí, na kterých je tento obor zaměřen. Proto existují tak zvané „-pedie“: surdopedie, tyflopédie, etopedie, logopedie atd., tedy oborová členění podle typu postižení cílové skupiny lidí (postižení sluchu, zraku, chování, řeči, atd.). Podle věku cílové skupiny lze dále obory členit na speciální pedagogiku raného, předškolního a školního věku, speciálně-pedagogickou andragogiku, speciálně-pedagogickou gerantogogiku, atd. Z klasifikace vyplývá, že speciální pedagogika se zabývá rozvojem osobnosti lidí všech věkových kategorií a jakýchkoliv zdravotních znevýhodnění (Šukalová, 2017, pers.comm.). Cílem speciální pedagogiky je dosáhnout maximální úrovně rozvoje a socializace pacienta/klienta.

4.2.2 Obecný přehled využití canisterapie ve speciální pedagogice

V rámci speciální pedagogiky můžeme využívat psy skoro ve všech oborech, u pacientů různé věkové kategorie a s různými druhy postižení. Co se týká forem zoorehabilitace se psem ve speciální pedagogice, mezi nejčastěji využívané patří AAE, AAT a AAA. O tom, jaký typ canisterapie je vhodný v daném případě, rozhoduje většinou odborník, speciální pedagog. Často se využívá terapeutických psů například v etopedii u dětí s ADHD pro udržení jejich pozornosti a rozvoj jejich komunikačních dovedností (Chitic a Rusu, 2016; Schuck et al., 2015). Tady může být využívána AAE nebo AAT. Často se také v rámci etopedie využívají psi v běžných třídách pro zvýšení motivace, vytvoření pozitivních asociací z učení u dětí školního věku, zlepšení vztahů mezi žáky a učitelem (Dice et al., 2017; Brelsford et al., 2017; Beetz, 2013). Většinou je využívána AAE.

Terapeutičtí psi mohou být využíváni i u pacientů s mentální retardací, demencí, Alzheimerovou nemocí apod., zejména pokud je cílem zmírnění projevů symptomů nemoci (např. agrese) a zlepšení celkového stavu pacientů. Je zde běžná AAT (Majic et al., 2013). Psychiatrie a psychoterapie také hodně využívají zvířata, resp. psy, k dosažení maximálních úspěchů při terapii u dětí a dospělých pacientů. Tady mluvíme nejen o samotných duševních nemocích (Stefanini et al., 2016) ale také o uplatnění canisterapie v psychologii jako v jedné

z několika složek ucelené rehabilitace. Terapie je prováděna u lidí s jakýmkoliv postižením a jakéhokoliv věku. Zde je běžná AAT.

Psi se též využívají v ergoterapii (u lidí s mentální retardací, s tělesným postižením, jako např. DMO, pacientů s Downovým syndromem, s autismem atd.). V rámci AAE mohou být psi uplatněni ve fyzioterapii, např. polohování (pro relaxaci svalů, např. u pacientů s DMO). V rámci AAT často chodí dobrovolníci s terapeutickými psy do zařízení typu hospic, kde jsou umístěni nevléčitelně nemocní v rámci tzv. paliativní péče (často jsou to i děti, například v dětských onkocentrech). V rámci AAA jsou psi využíváni u pacientů s tělesným postižením (asistenční psi), se zrakovým postižením (vodící psi), sluchovým postižením (signální psi), u epileptiků, diabetiků, osob s psychickými poruchami apod. (doprovodní psi) (blíže viz kap. 4.1.1).

4.2.3 Pozitivní vliv canisterapie

Pes je v rámci zoorehabilitace takzvaným co-terapeutem, působí tedy v terapii jako katalyzátor komunikace terapeuta s klientem a klientů/pacientů mezi sebou. Touto problematikou se zabývala i studie Ficka (1993) probíhající ve Veterans Administration Medical Center (VAMC) v USA. Zkoumala vztah mezi dospělými pacienty během skupinové terapie za přítomnosti psa a bez přítomnosti psa. Výsledky ukázaly, že pes má během skupinové terapie pozitivní vliv na verbální a neverbální komunikaci pacientů mezi sebou, ale negativně ovlivňuje pozornost pacientů. Ještě jedním důkazem toho, že pes hraje důležitou roli katalyzátoru mezilidské komunikace, je výzkum, který proběhl v Kanadě. Studie se týkala vlivu přítomnosti psa na verbální a neverbální komunikační schopnosti pacienta s afázií. Výsledky ukázaly, že přítomnost terapeutického psa přinesla příznivé účinky pro komunikaci a zlepšila sociálně verbální a sociálně neverbální chování účastníků komunikace (LaFrance, 2007).

Děti vnímají psa jako účastníka terapie, který nekritizuje jejich výsledky a nesoudí. Tímto způsobem se snižuje stres z terapie a děti tak proces terapie vnímají spíše jako hru. Díky tomu, že je snížena nervozita, jsou výsledky objektivně lepší a děti mají lepší pocity z léčení, vyšetření, školení atd., což má velmi příznivý vliv na kvalitu probíhající terapie. Navíc pacienti tolik nevnímají vazbu mezi možnými nepříznivými atributy léčení. Z toho důvodu jsou pes a psovod chápáni jako rovnoprávní účastníci terapie, nikoliv jako nadřazené osoby (Friesen, 2010).

Endenburg a van Lith (2011) tvrdí, že na vývoji a rozvoji dětí se podílí hodně faktorů: sociální prostředí – kamarádi, vrstevníci, jejich podpora, existence společných zájmů, rodina, rodiček, vztahy mezi nimi, postoj k dítěti, dokonce jejich pracovní status, učitelé a spolužáci,

atd. Bylo zjištěno, že přítomnost psa v rodině má vliv na spokojenost dítěte nebo dospívajícího se sebou samým, na jeho sebehodnocení. Děti zacházejí se zvířetem jako s členem rodiny a v době puberty vnímají podporu psa jako rovnocennou s podporou rodičů, často dokonce i intenzivněji. Podle výše uvedené studie mají psi pozitivní vliv na vývoj kognitivních schopností dětí, hlavně co se týče učení jazyků, protože působí jako značná motivace. Motivační vlastnosti psa se při učení výrazně projevují u dětí s poruchou koncentrace, právě proto, že přítomnost psa přináší nové, nepředvídatelné chování, které umožní přitáhnout pozornost studenta. Samotná interakce se zvířetem je často vnímána jako odměna za vykonanou práci, což taky příznivě ovlivňuje proces studia. Autoři uvádí, že pes doma učí děti zodpovědnosti, empatii, trpělivosti, učí porozumění a pochopení pocitů jiného živého tvora. Z toho vyplývá, že například u mentálně postižených dětí může dojít k pochopení, že i jiné osoby a zvířata mají pocity. Tak se učí, že s dalšími lidmi nebo zvířaty musí zacházet opatrně a samy tak nejsou jedinými, kdo potřebuje něčí pomoc, nebo má právo na pocit jakéhokoliv diskomfortu. To, podle mého názoru, limituje pocit osamělosti a možnost vzniku nebo vývoje zvýšeného egocentrismu.

Terapeutičtí psi mají pozitivní vliv na komunikační schopnosti dětí s pervasivními vývojovými poruchami (Martin a Farnum, 2002). Děti trpící touto vadou těžko komunikují s jinými lidmi. Interakce se psem probíhá i bez zapojení verbální komunikace, děti se učí navázat kontakt se zvířetem, což jim následně usnadní kontakt a komunikaci s člověkem. Dle provedené studie vypadaly děti ve společnosti terapeutického psa šťastnější, projevovaly větší zájem o zadaný úkol a častěji reagovaly na požadavky terapeuta, než pokud byla terapie realizovaná pouze za přítomnosti míčku nebo umělého zvířete. Podobný výzkum, realizovaný za účasti jiného druhu zvířete, byl proveden s dětmi trpícími poruchou autistického spektra (O'Haire a kol., 2013). Dvojice autistů byla začleněna do běžné školní třídy s vrstevníky, kteří vykazovali zdravý a standardní vývoj. Výzkum se zaměřoval na vzájemné chování mezi zdravými a postiženými dětmi, a také mezi dětmi a učitelem, to vše při dvacetiminutovém setkání s morčetem (v prvním případě) a následně při zapojení hračky (ve druhém případě). Autoři studie zjistili, že děti s autismem při zapojení morčete do výuky vykazovaly více projevů společenského chování a setkaly se s intenzivnějším sociálním kontaktem ze strany vrstevníků, než pokud byla do výuky zapojena pouze hračka.

Psi působí na pacienty jako inhibitory stresu. Důkazem toho, že přítomnost psa u pacientů snižuje stres, je studie Krause-Parello a kol. (2018), která se zabývala měřením kortizolu u pacientů s paliativní péčí, kteří podstoupili terapii s přítomností psa. Kortizol je glukokortikoidní hormon, který se podílí na metabolické odpovědi organismu na stres. Zvýšení

podílu tohoto hormonu v těle člověka ukazuje na zvýšení fyzického a psychologického stresu. Kortizol se objeví ve slinách, což umožňuje snadné měření jeho hladiny. Měření indikátorů stresu (krevní tlak, srdeční frekvence a biomarkery slin obsahujících kortizol a další indikátory) proběhlo před, během a po uplynutí 30 minut po ukončení terapie. Výzkum zjistil, že u výzkumného vzorku pacientů došlo ke snížení hladiny kortizolu a srdeční frekvence a také se ukázalo, že přítomnost terapeutického psa značně snižuje stres u pacientů. Další studie věnovaná měření vlivu přítomnosti psů na stres lidí proběhla mezi studenty univerzity (Fiocco a Hunse, 2017). Cílem studie bylo měření elektrodermální aktivity účastníků v odezvě na Paced Auditory Serial Addition Test. Výsledky ukázaly, že i desetiminutová interakce se zvířetem snižuje fyziologickou reaktivitu na možný následující stres.

4.2.4 Důvody využití psů ve speciální pedagogice

Z hlediska terapie dětských pacientů mají psi relativně více výhod, než jiné druhy zvířat, například delfíni či koně. Podle Friesena (2010) jsou v případě koní velkou nevýhodou vysoké náklady související s chovem a také velká pravděpodobnost úrazu dětí při hipoterapii. Co se týká delfínů, zde jsou problémem vysoké náklady související s transportem zvířat a rovněž etická stránka chovu delfínů v zajetí. Také zde existuje zvýšené riziko úrazu dětí při terapii, zejména z toho důvodu, že chování kytovců v zajetí je dosud nedostatečně prozkoumáno. Naproti tomu chování psů lze dobře odhadnout a předvídat, náklady na jejich chov jsou nesrovnatelně nižší, transport psů do zdravotnických či školských zařízení je zpravidla bezproblémový, proto je možné jejich široké využití při terapii různého typu.

5 Canisterapie v logopedii

5.1 Současnost

Studie ukazují, že přítomnost psa přispívá ke zklidnění dítěte, větší sebejistotě, pocitu štěstí a relaxovanosti (Nagengast a kol, 1997; Martin a Farnum, 2002). Právě proto se psi často využívají v různých edukačních programech, a to se týká jak dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, tak dětí v běžných školních třídách.

Jedním z nejběžnějších případů začlenění psů do vzdělávání dětí v rámci logopedie jsou programy četby za asistenci psů (Dog Assisted Reading Programs). Programy probíhají například ve veřejných a školních knihovnách, v jednotlivých učebnách v rámci školního vzdělávacího procesu, apod. Příkladem může být program "Tail Waggin' Tutors" provozovaný TDI (Therapy Dogs International) a program R.E.A.D (jeden z nejznámějších v USA) provozovaný ITA (Intermountain Therapy Animals). Cílem programů je posilování dětských dovedností ve čtení, zlepšování sebeúcty, eliminace pocitu strachu ze čtení nahlas na veřejnosti. Čtení za asistence psů je v současné době velmi častou praxí a studie ukazují, že to má svůj důvod. To plyne např. ze studie Le Roux a kol. (2014). Výsledky ukázaly, že u dětí, které se účastnily výzkumu ve třech různých skupinách (čtení za přítomnosti psa, za přítomnosti dospělého a čtení pro plyšovou hračku), byly výsledky nejlepší u dětí, v jejichž skupině byl pes. Další výzkum věnující se studiu vlivu přítomnosti psa na výsledky dětí při čtení byl proveden Kirnan a kol. (2016). Výsledky potvrdily, že pes má pozitivní vliv na plnění úkolu: děti jsou více motivované, mají větší radost ze čtení a jsou méně stresované.

Psi a další zvířata se dále využívají u dětí s poruchami autistického spektra pro zvýšení jejich koncentrace a zlepšení sociálních schopností (O'Haire a kol., 2013). Jelikož autistické děti vnímají svět jinak, než ostatní lidé, dá se u nich využívat tzv. teorie smyslové integrace. Podle teorie smyslové integrace narušují problémy se smyslovým vnímáním a integrací schopnost účastnit se a odpovídajícím způsobem reagovat na složité podněty v okolí, což ztěžuje organizované chování (Sams a kol., 2006). To se týká i sociálního chování dětí. Předpokládá se, že čím je větší povzbuzující a motivující podnět k práci, tím je větší a výkonnější odpověď na tento podnět. Předpokladem tedy bylo, že přítomnost terapeutického zvířete (v daném případě lam, psů a králíků) umožní dětem intenzivnější zapojení do širšího spektra sociálních interakcí a výraznější využití jazyka, než během terapie standardní. Každý z účastníků daného výzkumu (děti ve věku od 7 do 13 let s autistickými poruchami) se během 15 týdnů zúčastnil terapií ve dvou formách: terapie za přítomnosti lamy a terapie obecné. Poměr

obou typů terapií byl vyrovnaný, tedy 1:1. Obě dvě formy terapií byly zaměřeny na usnadnění sensorické integrace, použití jazyka, smyslových a motorických dovedností. Při standardní terapii byly používány pomůcky jako pružná hlína, mechanické hračky, smyslová koule, houpačky pro vlastněceptivní a vestibulární vstupy, a různé vzdělávací hračky posilující jazykové dovednosti. V rámci terapie za přítomnosti zvířat děti trávily hodně času s lamami, tedy jezdily na lamách, ve vozících tažených lamami, krmily je, kartáčovaly a cvičily. Krom toho si děti hrály se psy, mazlily se s králíky, mluvily se zvířaty a cvičily je. Výsledky studie ukázaly, že při terapii se zvířaty děti výrazně více používaly jazyk a měli více sociálních interakcí než během terapie tradiční. V dané práci se hovoří o tom, že větší a subjektivně zajímavější motivace více povzbuzuje zájem dětí o splnění úkolu. Při terapii za účasti zvířat byly navíc děti odměňovány ne po splnění úkolu, ale během celé relace. Proto byly celkové výsledky příznivější; ukázaly totiž, že děti s poruchami autistického spektra lépe vnímají a reagují na neosobní a přirozené podněty, což je dáno jejich specifickým vnímáním okolního světa. Přirozená tendence dětí k interakci se zvířaty umožnila terapeutovi tvořivě přistupovat k práci dětmi a podporovat inherentně posilující aktivity, které usnadnily jejich růst a rozvoj na vhodné úrovni složitosti. S pomocí canisterapie lze také systematicky pracovat na posilování komunikačních schopností u dětí s ADHD (Chitic a Rusu, 2016; Shuck a kol., 2015). Zlepšení řečových schopností dítěte má též pozitivní vliv na zmírnění projevů symptomů nemoci. Známá je též možnost využití psů u dětí s pervasivními vývojovými poruchami a i zde dochází ke zlepšení sociálních dovedností pacientů (Martin a Farnum, 2002).

Studie Macauley (2006) je věnována zkoumání efektů a účinnosti AAT u pacientů s afázií. Klienti se v rámci studie zúčastnili tradiční terapie a terapie za asistence psa. I když nebyly prokázány značné rozdíly ve výsledcích léčení (v obou případech byly stanovené cíle dosaženy), pacienti tvrdili, že při AAT prožívali menší stres z terapie a celková atmosféra byla příjemnější. Cítili se více motivováni k práci a více se na terapii těšili. Alternativní výzkum vlivu canisterapie na pacienty s afázií provedl LaFrance a kol. (2007). Zde se pes neúčastnil přímo terapie, ale motivoval pacienta k sociálnímu kontaktu hned po intenzivní řečové terapii. Studie potvrdila, že pes je katalyzátorem mezilidské komunikace a to jak verbální tak neverbální.

Z výše uvedeného plyne, že v současnosti se psi většinou využívají pro uvolnění a motivaci pacientů během terapie. Zvíře podněcuje člověka ke komunikaci s ostatními lidmi a to buď s vrstevníky (u dětí), se kterými se dítě za standardních podmínek buď bojí nebo odmítá komunikovat kvůli nízkému sebevědomí a strachu z kritiky a výsměchu na vrub nedostatečných komunikačních schopností. Zvíře též může eliminovat strach dítěte komunikovat s nadřizenou

osobou (učitelem), a to rovněž kvůli strachu z hodnocení komunikačních dovedností dítěte či špatných výsledků. Přítomnost zvířete zmírňuje situaci, děti (ale i dospělí) se cítí uvolněně a tím i více sebevědomě (Jalongo, 2004). Můžeme říct, že canisterapie se v rámci logopedie využívá spíše jako metoda podpůrná, s výjimkou programů čtení za asistence psů.

5.2 Možnosti využití psa v běžné logopedické terapii

V dané kapitole bych chtěla navrhnout varianty zapojení psa do běžných logopedických seancí u dětí s různými poruchami řeči. Především je nutné prozkoumat, s jakými problémy se terapeuti setkávají při léčbě různých typů poruch. Konkrétní možnosti využití canisterapie už budou vyplývat z nám již známých schopností canisterapeutických psů. Je důležité si uvědomit, že poruchy řeči mohou mít většinou různé příčiny a v závislosti na příčině vzniku se stanoví i konkrétní terapie dané vady. Například opoždění vývoje řeči může být vyvoláno poruchami sluchu. V tomto případě se postup léčby liší od terapie dané poruchy vzniklé kvůli prostředí nedostatečně motivujícího k rozvoji mluvení. Jiná léčba bude rovněž uplatněna u opožděného řečového vývoje způsobeného např. mentální retardací (Klenková, 2006; Kejkličková, 2011). Proto je pro určení správné terapie velmi důležitá přesná diagnostika, což znamená, že o možnosti zapojení psa do terapie vždy rozhoduje specialista (logoped).

5.2.1 Opožděný vývoj řeči

Opožděný vývoj řeči má dítě tehdy, když se hlavní etapy vývoje řeči vyskytují v očekávané posloupnosti, ale pomaleji než je obvyklé (Lawrence a Bateman, 2013). Příčiny vzniku tohoto postižení jsou velmi různé: expresivní jazyková porucha, receptivní jazyková porucha, ztráta sluchu, mentální postižení, mentální retardace, zpožděný růst, Downův syndrom, autismus, mozková obrna, porucha pozornosti s hyperaktivitou (ADHD) a fyzické řečové problémy (Lawrence a Bateman, 2013; McLaughlin, 2011; Parakh a kol, 2012). Pracovní skupina USA pro preventivní služby (The U.S. Preventive Services Task Force) zjistila, že existují specifické skupiny dětí, u nichž je známo, že mají vyšší riziko opožděného řečového vývoje, (osoby s deficitem sluchu nebo kraniofaciálními abnormalitami nebyly zařazeny do tohoto přehledu). Nejčastěji uváděnými rizikovými faktory byly: rodinná anamnéza zpoždění řeči a jazyka, mužské pohlaví, předčasné narození a nízká porodní hmotnost. Mezi další, méně časté rizikové faktory, patřily např.: úroveň rodičovské výchovy, dětské nemoci, pozdní rodičovství matky a početnější rodina (McLaughlin, 2011).

Primárním cílem terapie je naučit děti strategii pro pochopení mluveného jazyka, vytvářet vhodné komunikační chování a pomoci rodičům naučit se způsoby, jak podporovat

komunikační schopnosti svých dětí (McLaughlin, 2011). Klenková (2006) píše, že v rámci logopedického poradenství je potřeba podněcovat chuť dítěte komunikovat – nenutit dítě mluvit, ale „vtahovat“ je do komunikačních situací hravou formou. Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, tuto práci výborně vykonává pes – podněcuje člověka mluvit, motivuje ho, ale nenutí, ke komunikaci. Autor také uvádí, že v rámci terapie je u dětí nutno posilovat rozvoj senzitivní percepce. Melson (2003) tvrdí, že děti do 6 let života vnímají zvířata líp, než další možné podněty (lidé, hračky, apod.), což může být příčinou využití zvířat pro senzitivní edukaci dětí. Další studie ukazují, že kognitivní rozvoj dítěte má též pozitivní vliv na vývoj řeči dětí (Malhi, 2014). Zvířata jsou nepochybně dobrými pomocníky pro rozvoj kognitivních schopností dítěte, protože jsou tzv. „předvídatelně nepředvídatelná“ (Melson, 2003). Výsledky studií naznačují, že zvířata mají pozitivní vliv na kognitivní schopnosti dětí při vývoji (Endenburg, 2011). Klenková (2006) dále zdůrazňuje význam rozvoje motorických schopností dětí (hrubá motorika, jemná motorika, motorika mluvních orgánů) protože jsou těsně spojeny s rozvojem řeči u dětí. Gee a kol. (2007) provedli výzkum, výsledkem kterého je potvrzení pozitivního vlivu presence a participace psa při plnění úkolů, které mají děti zadány pro rozvoj vlastní motoriky. Autoři též přináší vlastní doporučení pro využití psů při řečové terapii.

Z výše uvedeného vyplývá, že zvíře, v daném případě pes, je vhodnou „pomůckou“ při terapii, ale i tzv. logopedické prevenci opožděného vývoje řeči. Kromě toho, pes umožní dítěti získat komplexnější pohled na okolní svět, což je nezbytné pro jeho celkový vývoj, včetně komunikačních schopností.

5.2.2 Dyslalie (Patlavost)

Dyslalie je porucha výslovnosti jednotlivých hlásek (jedné nebo více) při normálních mluvidlech, ale může být též způsobena vadou mluvidel. U dítěte do 4 až 5 let věku je obvyklým jevem a označuje se též jako vývojová dyslalie (Kejklíčková, 2011). Příčiny dyslalie jsou nejrůznějšího charakteru: poruchy sluchu, neuromotorické poruchy, anatomické vady řečových orgánů, mentální vývoj, dědičnost, nesprávný mluvní vzor, nedostatek citů a jiné. Před zahájením terapie musí logoped navázat kontakt s pacientem, získat jeho důvěru, vytvořit pocit pohody, chuť spolupracovat, tedy najít správnou motivaci, která je jedním z nejdůležitějších faktorů úspěšné terapie. Kromě toho je důležité, aby se dítě v průběhu terapie nenudilo; z toho důvodu by měla probíhat formou hry (Klenková, 2006). Pes může usnadnit zejména počáteční fázi navázání kontaktu logopeda a klienta. Jak už bylo zmíněno v předchozích kapitolách, pes je často využíván pro vytvoření pozitivních asociací u dětí při

učení a léčbě, motivuje děti spolupracovat (Dice et al., 2017; Brelsford et al., 2017), má pro pacienta nepředvídatelné chování, schopné přilákat jeho pozornost (Endenburg a van Lith, 2011). Kromě toho studie ukazují, že přítomnost psa přispívá ke zklidnění dítěte, to se cítí více sebejistě, šťastnější a uvolněnější (Nagengast a kol., 1997; Martin a Farnum, 2002). Dále se pes může uplatnit při samotné terapii, kde terapeut psa kreativně zapojuje např. do nacvičování správné výslovnosti určitých hlásek, dýchacích cvičení, atd. Nicméně je třeba koncentrovat pozornost na plnění zadaných úkolů, nikoliv na samotného psa. Nelze opomíjet ani fakt, že fyzická přítomnost psa není při canisterapii zásadou; terapie může probíhat i za nepřímé asistence psa (např. s využitím obrázků s motivem psa, předmětů a činů, které se psího života týkají, atd.).

5.2.3 Rinolalie (Huhňavost)

Rinolalie je narušení komunikační schopnosti, která postihuje jak zvuk řeči, tak artikulaci. Vlivem získaných poškození velofaryngeálního závěrového mechanismu nebo vrozenými orgánovými poruchami v orofaryngeální oblasti může dojít ke znatelnému narušení rovnováhy ústní a nosní rezonance a člověk pak mluví hodně (hypernazalita) či velmi málo (hyponazalita) „přes nos“. Terapií hypernazality jsou cvičení zaměřená na zlepšení směru výdechového proudu vzduchu, jeho usměrňování, zvyšování orality (rezonanci dutiny ústní s převahou orálních hlásek). Cvičení mohou být aktivní i pasivní. Pasivní cvičení má podobu napínání měkkého patra elektrostimulací, masáží, aj. Mezi aktivní patří foukání (do vaty, svíčky, papíru, hra na foukací harmoniku aj.), pískání, sání, kloktání, zdvihání měkkého patra před zrcadlem, zívání, různé hry na procvičení dýchání, patrohltanového svalstva atd. U hyponazality se provádí nácvik dýchání nosem, a to v klidu i při různých pohybových aktivitách (Klenková, 2006). Zde může být pes, vzhledem ke studiím o možnostech využití psa ve speciální pedagogice a logopedii, využíván jako motivace k vykonání úkolů, povzbuzení, ale i v roli zklidňujícího elementu léčby (Beetz, 2013; Bresfolt a kol., 2017; Endenburg a van Lith, 2011; Jalonga a kol., 2004 atd.).

5.2.4 Vývojová dysfázie

Vývojová dysfázie, nebo také Specific Language Impairment (SLI), patří do kategorie specifických poruch: pozorovaná jazyková úroveň je podstatně pod úrovní neverbální intelektuální schopnosti. Příčiny vzniku této poruchy nejsou v podstatě přesně známé, ale z mnoha studií vyplývá velká pravděpodobnost, že příčiny jsou komplexní: difuzní postižení centrální nervové soustavy, genetika, chudé prostředí, rodina, atd. (Parisse a Maillart, 2008). Porucha se projevuje mnoha příznaky včetně nerovnoměrného osobnostního vývoje a narušení verbálního projevu řeči (porucha v pořadí řazení slabik, agramatická a nesrozumitelná řeč, vážne syntaktické spojování slov do větných celků, neschopnost udržet dějovou linii, přeskoky atd.), porucha kresby, percepce zrakových, hmatových a rytmických signálů, porucha jemné motoriky a lateralizace. Terapie při vývojové dysfázii je velmi složitým a komplexním procesem, přístup ke každému pacientu musí být individuální s ohledem na jeho klinický obraz. Do terapie zasahuje několik specialistů: logoped, pediatr, foniatr, neurolog, psycholog a pedagog vzdělávacího zařízení, do kterého je dítě zařazeno. Rodiče se zpravidla také terapie zúčastňují. Zde je důležité ovlivňovat (správným mluvním vzorem), stimulovat a podporovat správný vývoj řeči (Klenková, 2006). Z důvodu komplikovanosti a složitosti tohoto typu terapie je vysoce pravděpodobné, že se dítě bude při jednotlivých sezeních se specialisty nudit, resp. odmítat spolupráci na zadaných úkolech. V těchto případech je vhodné zapojení zvířete, které bude dítě povzbuzovat, motivovat ke spolupráci a napomáhat mu zbavit se případného strachu z mluvení a kontaktu s mnoha neznámými lidmi (specialisty). Zároveň pozitivně přispěje k uvolnění dítěte (Friesen, 2010; Chitic a Rusu, 2016; Krause-Parello, 2018).

5.2.5 Dysartrie

Dysartrie je souborné označení pro poruchu mluvy, která je způsobena vadnou koordinací mluvního procesu na základě organického poškození. Organická příčina postihuje buď části nervového systému, řídicí mluvní proces, nebo výkonné svalstvo mluvidel. Mezi příčiny patří prenatální nebo perinatální poškození mozku včetně DMO, záněty mozku a mozkových blan, hydrocephalus, atrofie mozku nebo mozečku, cévní mozkové příhody, Parkinsonův syndrom, atd. (Kejklíčková, 2011). Terapie u získaných a vývojových forem dysartrie se liší používanými terapeutickými metodami a prostředky. Zásadní podmínkou terapie je včasný a neodkládaný počátek terapeutického procesu. U dospělých dysartriků se snažíme ovlivnit mluvu přiměřeným tělesným tonusem a svalovou relaxací, obnovit hybnost a svalové síly v orofaciální oblasti, provádět modifikaci dechových cvičení, fonačních a

rezonančních cvičení, artikulačních cvičení, rytmizační postupy, využívat různých pomůcek apod. U dětí s poškozením CNS, včetně DMO, je logopedická terapie propojena se somatickou léčbou. Rozvoj hybnosti je úzce spojen s rozvojem řeči a existuje značné množství rehabilitačních metod. Mezi ně patří například Vojtova metoda reflexní lokomoce (Klenková, 2006). Vojtova metoda je fyzioterapie, původně vyvinutá v 60. letech 20. století, určená pro léčbu dětí s rizikem mozkové obrny. Jedná se o program, který využívá techniky izometrického posilování pomocí hmatové stimulace, podporuje vývoj normálních pohybových vzorů a tím zlepšuje dýchání (Giannantonio, 2010). Ve fyzioterapii mohou být rovněž využíváni psi. Elmaci a Cevzici (2015) zmiňují, že pes má pozitivní vliv na fyzioterapii dětí: dítě se během terapie cítí uvolněněji a komfortněji, jsou limitovány nepříznivé pocity z protahování a napínání svalů, což u pacientů zlepšuje celkový dojem z terapie. Pes může být v rámci takového léčení využíván nejen jako motivující a zklidňující faktor, ale dá se využít jeho fyzikálních vlastností, jako například mírně zvýšená teplota těla zvířete oproti teplotě lidského těla. Vlastním teplem zvíře zahřívá spastické končetiny dítěte, v důsledku čehož se snižuje tonus svalu, což vede k celkově komfortnímu pocitu uvolnění. S uvolněnými svaly se dá při fyzioterapii také lépe manipulovat.

5.2.6 Afázie

Afázie je ztráta již nabyté schopnosti komunikace mluvou. Projevuje se neschopností tvořit řeč a/nebo jí rozumět. Vzniká v důsledku poškození řečových center v dominantní hemisféře mozku, která jsou zodpovědná za produkci a porozumění řeči. Nejčastějšími příčinami vzniku afázie jsou cévní mozkové příhody, mozkové nádory, záněty mozkových blan a mozku, úrazy mozku, degenerativní onemocnění a intoxikace. Terapie dané poruchy je velmi složitá a vyžaduje komplexní léčbu zahrnující lékařskou, fyzioterapeutickou, psychologickou a logopedickou složku. V současné době existují dva dominující směry terapie: kognitivně-neuropsychologická a pragmatická. Kognitivně-neuropsychologický přístup je zaměřený na obnovení nebo kompenzaci jazykových procesů. Cílem dané terapie je odhalit zákonitosti fungování kognitivních procesů, které jsou v normě. Pragmatická (funkcionální) terapie vychází z předpokladu, že pacient musí být co nejdříve zařazen do společnosti, je potřeba poskytnout mu adekvátní možnost komunikace, včetně kompenzační, a učinit ho soběstačným (Klenková, 2006). Existují studie ukazující, že přítomnost psa pomáhá afatikům limitovat pocit strachu a sebepochybnosti při mluvení a při terapii se cítit uvolněněji. Pes hraje roli katalyzátoru komunikace pacientů s terapeutem a mezi sebou navzájem (LaFrance, 2007; Macauley, 2006).

Dané poruše vyskytující u dětí se říkáme dětská vývojová afázie. Na rozdíl od dospělých se u dětí jedná o poruchu vyvíjející se řeči. Také záleží na tom, kdy byl mozek postižen (ve které vývojové etapě řeči), jaká je celková a rozumová vyspělost dítěte. Hlavními etiologickými faktory afázie jsou u dětí úrazy hlavy a mozku, což může mít za následek chybný rozvoj kognice a osobnosti. Děti mívají problémy v hledání správných slov, použití diferencovanější a abstraktnější slovní zásoby, formulaci a strukturování vyprávění, porozumění komplexním strukturám a obsahům, schopnosti popsat a porozumět symbolům své řeči. Děti s afázií potřebují při edukaci individuální přístup kvůli tomu, že jedním ze sdružených symptomů této poruchy je i porucha pozornosti, která může být interpretována jako problém motivace, inteligence, apod. Takové hodnocení působí ve škole negativně na rozvoj dítěte a jeho sebehodnocení. Další negativní následky jsou úzkostnost, regrese, depresivní nálada, snížená ochota komunikovat (Klenková, 2006). V rámci terapie dané poruchy může být pes využit zejména pro vytvoření kontaktu dítěte s okolím. Studie Martina a Farnema (2002) ukazuje, že děti, které mají problém s komunikací, snáze navazují kontakt s vrstevníky a specialisty díky tomu, že nejprve snadno navážou neverbální kontakt se psem, který je nesoudí a nepotřebuje žádné sofistikované komunikační prostředky potřebné pro komunikaci lidí mezi sebou. Kromě toho je známo, že psi mají pozitivní vliv na sociální verbální a neverbální komunikaci (Fick, 1993; LaFrance, 2007). Ještě jednou výhodou využití psa při terapii dětí s afázií je to, že děti vnímají psa spíše jako účastníka terapie, stejného, jako jsou ony samy, což významně snižuje jejich stres z terapie (Friesen, 2010).

5.2.7 Další poruchy

V praxi existují i další poruchy řeči vyžadující odbornou logopedickou diagnostiku a následnou terapii. Z výše uvedeného vyplývá, že nejčastěji je pes terapeuticky využíván jako katalyzátor, faktor motivace a zklidnění pacienta. To samé platí i pro některé další poruchy, například koktavost (balbuties) nebo breptavost a psychogenní poruchy řeči.

5.3 Nuance využití canisterapie v logopedii

5.3.1 Pacienti

Využití terapeutických zvířat má jako jakákoli jiná metoda terapie své pozitivní i negativní stránky. To se týká i terapeutických psů. V rámci logopedie mohou být psi využiti ve veřejných místech (např. v knihovnách, vzdělávacích prostorách škol, lékařských zařízeních, atd.). Jalongo a kol. (2004) ve své práci řeší problém možných nepříznivých důsledků přítomnosti psů v nemocnicích a školách.

Prvním problémem je to, že psi jsou možnými přenašeči zoonóz. Předpokládá se, že se dítě může nakazit přímým kontaktem se zvířetem, dokonce i v zdravotnickém zařízení. Studie Brodie a kol. (2002) toto tvrzení vyvrací s tím, že riziko lze eliminovat dodržením minimálních bezpečnostních (hygienických) opatření (mytí rukou před a po návštěvě zvířete, poskytování jednorázových pomůcek, na kterých pes může sedět, dodržování hygieny a zdravotní péče u všech terapeutických psů). Psi jsou trénováni tak, aby neškrábali a neolizovali pacienty. Navíc psovodi jsou povinni se svým zvířetem pravidelně navštěvovat veterináře. Pes je živý tvor, který má vlastní přirozené potřeby, i přesto, že je výborně vycvičen. Pokud dojde k nehodě, je psovod povinen výkaly uklidit, což rovněž snižuje riziko nákazy pacientů. Z výše uvedeného vyplývá, že pro bezpečnost a zdraví pacientů nejsou terapeutičtí psi škodliví, pokud jsou dodržována určitá hygienická pravidla všemi účastníky setkání.

Další otázkou, na kterou je třeba klást důraz, je bezpečí. Autoři tvrdí, že terapeutičtí psi registrovaní organizací TDI, jsou dobře vycvičení a na konci výcviku procházejí důkladným hodnocením. Tito psi jsou schopni splňovat úkoly, které by pro ostatní zvířata mohly být nebezpečné a vyrovnávat se s okolnostmi, které by mohly být podnětem pro agresivní nebo jinak nebezpečné chování ostatních psů, např. i domácích mazlíčků. Držení certifikátů je rovněž podmíněno tím, že psovodi průběžně své členství obnovují. To vše naznačuje, že pravděpodobnost projevu chování nebezpečného pro klienty je velmi nízká, nicméně stále je nutné dodržovat určitá pravidla, hlavně ta, která zajistí zvířeti pohodu a nestresující prostředí (viz. kap. 5.3.2).

Dalším možným problémem při návštěvě může být alergie. Pokud je zvíře před návštěvou klienta důkladně očesané či umyté, jsou rizika nejběžnějších alergických reakcí eliminována. Otázkou možné alergické reakce se musí před návštěvou zabývat nejen psovod ale i školní nebo lékařský personál. Setkání musí probíhat v dobře větrané místnosti nebo venku. Pokud má dítě s alergií potvrzení od rodičů nebo od lékaře a povolení nacházet se v

blízkosti psa, může se i alergické dítě terapie se psem zúčastnit (nicméně roli hraje celkový čas strávený se psem).

Důležitou roli hrají i kulturní rozdíly při využití canisterapie. V některých kulturách je pes nečistým tvorem, z toho důvodu je třeba zohledňovat lokální společnost. Může se stát, že rodiče dítěte z dané komunity nebudou souhlasit s tím, že je jejich dítě ve společnosti psa. Tento postoj je třeba ze strany psovoda a terapeuta respektovat, nicméně mohou být seznámeni s příznivými důsledky canisterapie pro nemocné dítě, které mohou vyvážit nesouhlasné kulturní postoje.

Možnou komplikací je i strach dítěte ze psů. Pokud má dítě fobii ze psů, nemusí docházet k přímému kontaktu, tím pádem nemusí dojít k vyřazení z terapeutického programu. Studie ukazují, že jedním z nejefektivnějších způsobů, jak se fobie zbavit, je nastavení nového behaviorálního modelu přes model chování vrstevníků. Dítě, které se terapie účastní vzdáleně, může pozorovat ostatní (kamarády a spolužáky), jak si se psem hrají. Dítě pochopí, že ne každý pes je hrozbou, byť se fobie ze psů nemusí zbavit úplně.

5.3.2 Psi

Kromě spokojenosti pacientů a jejich příbuzných je důležité zajistit bezpečnost samotného psa. Tu mají za úkol zajistit pedagogové a další osoby, které pracují s pacienty, ale v první řadě psovod zodpovědný za bezpečí a komfort psa. Děti patří mezi nejméně předvídatelné pacienty, proto se většina upozornění týká právě nich. Některé děti mohou být velmi excitovány ohledně canisterapeutické návštěvy, proto musí být dítě na psa připraveno: dítě má být informováno, jak se má chovat za přítomnosti psa, co může a co nesmí dělat. Psovod by měl ukázat, jak se dá se psem zacházet, jak ho děti mohou pohladit, apod. Děti s poruchami chování jsou často velmi nadšeny z kontaktu se psem, jsou velmi akční a to může psa snadno unavit. Z toho důvodu musí dávat psovod pozor na stav zvířete, sledovat projevy únavy a jiného nepohodlí. Psovod, případně ostatní specialisté (pedagogové, lékaři, atd.) musejí chránit zvíře před úrazem nebo poraněním. I přesto, že pes je naučen chodit u vozíčku, ví jak se má chovat k dalším možným pomůckám, může dojít ke komplikacím. Proto musí být všichni účastníci terapie vnímaví a pozorní. Pes a dítě nikdy nesmí zůstat o samotě, což je základní faktor bezpečnosti jak pro psa, tak pro dítě.

Kompilace vědecké literatury na téma welfare psa provedená Glenk (2017) umožňuje získat komplexnější obraz zkoumané problematiky v oblasti AAI. Bylo zjištěno, že některé činy pacienta či psovoda (například hmatový kontakt) jsou vnímány jinak, než bylo předpokládáno. Vzhledem k tomu, že psi byli primárně chováni za účelem pomoci lidem při lovu a ochraně

rodiny, měli za úkol rozpoznat členy rodiny a byli k neznámým lidem podezřívaví (Butler, 2004). Z toho důvodu může být pro psy blízký a dlouhotrvající kontakt s neznámými lidmi diskomfortní. Dále jde o to, že kvůli příliš velkému rozptylu způsobů zapojení psa do terapie a tomu, že se využívají psi různých plemen s různou životní zkušeností, je těžko možné stanovit standardy, které budou welfare psa chránit. Glenk (2017) mezi další stresující a škodlivé faktory v rámci AAI řadí přenos nemocí z člověka na zvíře, nevhodné klima, stres z neznámého prostředí, přetěžování, stres z dotyků, nedostatek odpočinku a vody. Také je důležité pochopit, že klinické zdraví a absence bolesti nemusí nutně znamenat dobrý welfare. Zásadní je zejména absence strachu a stresu a svoboda vyjadřovat přirozené chování (Haupt, 2007). Na závěr můžeme říct, že welfare terapeutických psů je málo prozkoumaná oblast, ale podle dnešních studií je zřejmé, že AAI nemají zásadně negativní vliv na welfare psa.

6 Závěr

Cílem bakalářské práce byla kompilace literatury o vlivu psa na výsledky logopedické terapie pro děti s poruchami řeči, na jejich emocionální, fyzický a fyziologický stav; zjištění podmínek a postupu zavedení psa do průběžné logopedické terapie; stanovení příčin a důsledků včetně účinnosti využití zoorehabilitace se psem v logopedii; a nakonec analýza etické stránky problému (welfare psa). Všechny stanovené cíle byly splněny.

Ze zkoumané literatury vyplynulo, že psi mají zásadně pozitivní vliv na osoby se zdravotním postižením, včetně lidí s poruchami řeči. Zvíře působí jako katalyzátor komunikace a přítomnost psa zlepšuje sociálně verbální a neverbální chování pacientů. Díky tomu, že děti vnímají psa jako účastníka terapie, který nekritizuje jejich výsledky a nesoudí, snižuje se stres z terapie. Snížením nervozity dochází ke zlepšení výsledků terapie. Bylo také zjištěno, že přítomnost psa má pozitivní vliv na spokojenost dítěte nebo dospívajícího se sebou samým. Výsledky výzkumů věnovaných měření kortizolu ukazují, že u pacientů při canisterapii dochází ke značnému snížení stresu. Kromě toho přítomnost psa přináší nové, nepředvídatelné chování, které umožní přitáhnout pozornost, a tím se zvyšuje motivace při učení a terapii.

Rešerší bylo zjištěno, že možnost využití psů v logopedické terapii existuje při dodržení určitých pravidel, která zabezpečí správnou a přesnou terapii. Mezi základní pravidla, která je třeba brát v potaz, patří zejména: diagnostiku a následnou terapii stanoví odborník – logoped, který také rozhoduje o zavedení nebo vyřazení psa do/z terapie; canisterapie je prováděna zkušeným psovodem, který dobře zná chování terapeutického psa a umí ho ovládat; canisterapeut (psovod) odpovídá za bezpečnost a welfare psa před, během a po terapii, psovní musí být poskytnuta možnost vyjadřovat své přirozené chování, zásadní je absence strachu a stresu; pokud jsou logoped a psovod zastoupeni dvěma různými osobami, musejí v rámci logopedické terapie (sestavení plánu, jeho korektura a provádění terapie) pracovat ve shodě, jako tým; pes musí být součástí týmu, musí být vycvičen a otestován; pacienti/klienti, zejména děti, musejí být připravené k interakci se psem (dodržovat přesnou hygienu při návštěvě psa, umět se psem správně a tolerantně zacházet atd.).

Kompilace vědecké literatury na dané téma prokazuje, že spojení logopedické terapie s canisterapií je perspektivním přístupem pro dosažení lepších výsledků. Avšak neexistuje dostatek studií o vlivu psů na samotný průběh logopedické terapie. Je rovněž zapotřebí stanovit limity využití canisterapie v logopedii, např. vyvarovat se snížení koncentrace na správném plnění úkolu v důsledku přítomnosti psa, určit vztah mezi věkem pacienta a účinnosti působení canisterapie na průběh logopedické terapie, apod.

Je možno říct, že teoretické využití zoorehabilitace se psem v logopedii představuje široké pole působnosti a má velké perspektivy rozvoje v oblasti logopedické terapie, nicméně stále je třeba intenzivně pracovat na dalším výzkumu.

Seznam literatury

- Baše, L., Hanáková, A., Krahulcová, K., Kroupová, K., Martinková, E., Pastieriková, L., Regec, V., Růžička, M., Urbanovská, E., Vožechová, J. 2016. Slovník speciálněpedagogické terminologie. Vybrané pojmy. Grada Publishing. Praha. s. 328. ISBN: 9788024752648
- Beetz, A. Socio-emotional correlates of a schooldog-teacher-team in the classroom. *Frontiers in Psychology* [online]. Listopad 2013. 4. [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3842092/>>
- Brelsford, V. L., Gee, N. R., Meints, K., Pfeffer, K. Animal-Assisted Interventions in the Classroom-A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health* [online]. Červenec 2017. 14 (7). [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <http://www.mdpi.com/1660-4601/14/7/669/htm>
- Brodie, S. J., Biley, F. C., Shewring, M. An exploration of the potential risks associated with using pet therapy in healthcare settings. *Journal of Clinical Nursing* [online]. Červen 2002. 11 (4). [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1046/j.1365-2702.2002.00628.x/full>
- Butler, K., 2004. In: Glenk, L. M. Current Perspectives on Therapy Dog Welfare in Animal-Assisted Interventions. *ANIMALS* [online]. Únor 2017. 7 (2). [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: <http://www.mdpi.com/2076-2615/7/2/7/htm>
- Chandler, C. K. 2017. *Animal-Assisted Therapy in Counseling*. Third edition. Routledge. New York. p. 444. ISBN: 9781138935914
- Children reading to dogs [online]. *Therapy Dogs International* [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: <<http://www.tdi-dog.org/OurPrograms.aspx?Page=Children+Reading+to+Dogs>>
- Chitic, V., Rusu, A. V. An Interdisciplinary Approach of Animal Assisted Therapy for the Special Needs Children. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences* [online]. 8-9 Července 2016. 18. [cit. 2017-11-17]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/profile/Alina_Rusu4/publication/311856937_An_Interdisciplinary_Approach_of_Animal_Assisted_Therapy_for_the_Special_Needs_Children/links/58694b4908ae329d62100d4e/An-Interdisciplinary-Approach-of-Animal-Assisted-Therapy-for-the-Special-Needs-Children.pdf>
- ČESKO, Zákon č. 435/2004 Sb. ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004. Částka 143. s. 8270-8316. Dostupné z:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2004&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=10>

- ČESKO, Zákon č. 561/2004 Sb. ze dne 10. listopadu 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: Sbíрка zákonů České republiky. 2004. Částka 190. s. 10262-10328. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=561/2004&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- Dice, F., Freda, M. F., Gerardi, F., Menna, L. F., Santaniello, A. Meeting the emotion! Application of the Federico II Model for pet therapy to an experience of Animal Assisted Education (AAE) in a primary school. *Pratiques Psychologiques* [online]. Prosinec 2017. 23 (4). [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1269176317300226>
- Dosedlová, J., Dvořák, R., Kantor, J., Klech, P., Křížkovská, P., Majerová, R., Mastnak, W., Mlčáková, R., Müller, O., Pfeiffer, J., Polínek, M. D. 2014. *Terapie ve speciální pedagogice*. Grada publishing. s. 512. ISBN: 9788024789910
- Elmaci, D. T., Cevizci, S. Dog-Assisted Therapies and Activities in Rehabilitation of Children with Cerebral Palsy and Physical and Mental Disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health* [online]. Květen 2015. 12 (5). [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <<http://www.mdpi.com/1660-4601/12/5/5046/htm>>
- Endenburg, N., van Lith, H. A. The influence of animals on the development of children. *The Veterinary Journal* [online]. Listopad 2011. 190 (2). [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1090023310004077>>
- Fick, K. M. The Influence of an Animal on Social Interactions of Nursing Home Residents in a Group Setting. *The American Journal of Occupational Therapy* [online]. Červen 1993. 47 (6). [cit. 2017-11-17]. Dostupné z: <<https://ajot.aota.org/Article.aspx?articleid=1873013>>
- Fine, A. H. 2015. *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions*. Fourth edition. Nikki Levy. Pomona. p. 457. ISBN: 9780128014363
- Fiocco, A. J., Hunse, A. M. The Buffer Effect of Therapy Dog Exposure on Stress Reactivity in Undergraduate Students. *International Journal of Environmental*

Research and Public Health [online]. Červen 2017. 14 (7). [cit. 2018-02-12]. Dostupné z: < <http://www.mdpi.com/1660-4601/14/7/707> >

- Friesen, L. Exploring Animal-Assisted Programs with Children in School and Therapeutic Contexts. *Early Childhood Education Journal* [online]. Leden 2010. 37 (4). [cit. 2018-01-18]. Dostupné z: < <https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-009-0349-5>>
- Galajdová, L., Galajdová Z. 2011. *Canisterapie: peslékařem lidské duše*. Portál. Praha. s. 168. ISBN: 9788073678791
- Gee, N. R., Harris, S. L., Johnson, K. L. The Role of Therapy Dogs in Speed and Accuracy to Complete Motor Skills Tasks for Preschool Children. *Anthrozoös* [online]. Prosinec 2007. 20 (4). [cit. 2018-03-28]. Dostupné z: < <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2752/089279307X245509> >
- Giannantonio, C., Papacci, P., Ciarniello, R., Tesfagabir, M. G., Purcaro, V., Cota, F., Semeraro, C. M., Romagnoli, C. Chest physiotherapy in preterm infants with lung diseases. *Italian Journal of Pediatrics* [online]. Zář 2010. 36 (65). [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <<https://doi.org/10.1186/1824-7288-36-65>>
- Glenk, L. M. Current Perspectives on Therapy Dog Welfare in Animal-Assisted Interventions. *ANIMALS* [online]. Únor 2017. 7 (2). [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: <http://www.mdpi.com/2076-2615/7/2/7/htm>
- Houpt, K. A.; Goodwin, D.; Uchida, Y.; Baranyiova, E.; Fatjo, J.; Kakuma, Y. Proceedings of a workshop to identify dog welfare issues in the U.S., Japan, Czech Republic, Spain and the UK. *Applied Animal Behaviour Science* [online]. Zář 2007. 106 (4). [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: < <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168159107000329>>
- Jalongo, M. R., Astorino, T., Bomboy, N., *Canine Visitors: The Influence of Therapy Dogs on Young Children's Learning and Well-Being in Classrooms and Hospitals*. *Early Childhood Education Journal* [online]. Srpen 2004. 32 (1). [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: < <https://link.springer.com/article/10.1023%2FB%3AECEJ.0000039638.60714.5f> >
- Kejklíčková, I. 2011. *Logopedie v ošetrovatelské praxi*. Grada Publishing. Praha. s. 128. ISBN: 9788024728353
- Kirnan, J., Siminerio, S., Wong, Z. The Impact of a Therapy Dog Program on Children's Reading Skills and Attitudes toward Reading. *Early Childhood Education*

Journal [online]. Listopad 2016. 44 (6). [cit. 2018-02-12]. Dostupné z: <

<https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-015-0747-9>>

- Klejnková, J. 2006. Logopedie. Grada Publishing. Praha. s. 228. ISBN: 8024711109
- Krause-Parello, C. A., Holman, E., Kolassa, J. E., Levy, C. Effects of VA Facility Dog on Hospitalized Veterans Seen by a Palliative Care Psychologist: An Innovative Approach to Impacting Stress Indicators. American Journal of Hospice and Palliative Medicine [online]. Leden 2018. 35 (1). [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1049909116675571>
- LaFrance, C., Garcia, L. J., Labreche, J. The effect of a therapy dog on the communication skills of an adult with aphasia. Journal of Communication Disorders [online]. Květen-červen 2007. 40 (3). [cit. 2018-01-18]. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0021992406000530>
- Lawrence, R., Bateman, N. 12 minute consultation: An evidencebased approach to the management of a child with speech and language delay. Clinical Otolaryngology. [online]. Leden 2013. 38 (2). [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/coa.12082>
- Le Roux, M. C., Swart, E., Swartz, L. The Effect of an Animal-Assisted Reading Program on the Reading Rate, Accuracy and Comprehension of Grade 3 Students: A Randomized Control Study. Child and Youth Care Forum [online]. Prosinec 2014. 43 (6). [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: < <https://link.springer.com/article/10.1007/s10566-014-9262-1> >
- Lechta, V., Peutelschmiedová, A., Mikulajová, M., Kapalková, S., Kerekrétiová, A., Gúthová, M., Šebianová, D., Cséfalvay, Z., Laciková, H., Neubauer, K., Tarkowski, Z., Zelinková, O., Axelrood, P., 2011. Terapie narušené komunikační schopnosti. Portál. Praha. s. 386. ISBN: 9788073679019.
- Lurija, A. R., 2003. Osnovy neyropsikhologii. Akademiya. Moskva. s. 384. ISBN: 5769510137
- Macauley, B.L. Animal-assisted therapy for persons with aphasia: A pilot study. Journal of Rehabilitation Research & Development [online]. Květen-červen 2006. 43 (3). [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Beth_Macauley/publication/6753416_Animal-assisted_therapy_for_persons_with_aphasia_A_pilot_study/links/5758de1308ae414b8e3f622a.pdf

- Malhi, P., Sidhu, M., & Bharti, B. Early stimulation and language development of economically disadvantaged young children. *Indian Journal of Pediatrics* [online]. Duben 2014. 81 (4). [cit. 2018-03-27]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12098-013-1154-0>
- Majic, T., Gutzmann, H., Heinz, A., Lang, U. A., Rapp, M. A. Animal-Assisted Therapy and Agitation and Depression in Nursing Home Residents with Dementia: A Matched Case–Control Trial. *The American Journal of Geriatric Psychiatry* [online]. Listopad 2013. 21 (11). [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1064748113001784?via%3Dihub>
- Martin, F., Farnum, J., Animal-Assisted Therapy for Children with Pervasive Developmental Disorders. *Western Journal of Nursing Research* [online]. Říjen 2002 [cit. 2018-02-12]. Dostupné z: < <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/019394502320555403>>
- Melson, G.F. Child development and the human–companion animal bond. *American Behavioural Scientist* [online]. Zář 2003 [cit. 2018-03-26]. Dostupné z: < https://www.researchgate.net/publication/238335076_Child_Development_and_the_Human-Companion_Animal_Bond >
- Nagengast, S. L., Baun, M. M., Leibowitz, J. M., Megel, M. The effects of the presence of a companion animal on physiological arousal and behavioral distress in children during a physical examination. *Journal of Pediatric Nursing* [online]. Prosinec 1997 [cit. 2018-02-12]. Dostupné z: < <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0882596397800589> >
- O`Haire, M., Beck, A. M., McKenzie, S. J., Slaughter, V. Social Behaviors Increase in Children with Autism in the Presence of Animals Compared to Toys. *PLOS ONE* [online]. Únor 2013 [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: < <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0057010>>
- Parakh, M., Parakh, P., Bhansali, S., & Gurjar, A. A clinicoepidemiologic study of neurologic associations and factors related to speech and language delay. *National Journal of Community Medicine* [online]. Červenec-zář 2012. 3 (3). [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: < <https://pdfs.semanticscholar.org/b4a3/94cd753dc8eb7f88cb77808fddc2647c8432.pdf>>
- Parisse, C., Maillart, C. Specific language impairment as systemic developmental disorders. *Journal of Neurolinguistics* [online]. Zář 2008. 22 (2). [cit. 2018-04-05].

Dostupné z: < <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0911604408000560> >

- Principles for animal-assisted work with domestic animals and pets [online]. European Society for Animal-Assisted Therapy. Červenec 2010 [cit. 2017-11-29]. Dostupné z: < http://www.en.esaat.org/fileadmin/medien/downloads/esaat_principles.pdf >
- R.E.A.D. Reading Education Assistance Dogs Program [online]. Intermountain Therapy Animals. 26 listopadu 2013 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: < <http://therapyanimals.org/R.E.A.D.html> >
- Sams, M. J., Fortney, E. V., Willenbring, S. Occupational therapy incorporating animals for children with autism: A pilot investigation. AMERICAN JOURNAL OF OCCUPATIONAL THERAPY [online]. Květen-červen 2006. 60 (3). [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: < https://scholar.google.com/scholar_lookup?author=M%20Sams&atitle=Occupational%20therapy%20incorporating%20animals%20for%20children%20with%20autism:%20A%20pilot%20investigation&publication_year=2006&hl=ru_RU&journal=AMERICAN%20JOURNAL%20OF%20OCCUPATIONAL%20THERAPY&volume=60&issue=3&pages=268-274&issn=0272-9490&doi=10.5014/ajot.60.3.268&pmid=16776394 >
- Schuck, S. E. B., Emmerson, N. A., Fine, A. H., Lakes, K. D. Canine-Assisted Therapy for Children With ADHD: Preliminary Findings From The Positive Assertive Cooperative Kids Study. Journal of attention disorders [online]. Únor 2015. 19 (2). [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: < <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4348044/pdf/nihms543425.pdf> >
- Standards for Dogs [online]. Assistance Dogs International. 11 dubna 2017 [cit. 2017-11-17]. Dostupné z: < <https://www.assistancedogsinternational.org/standards/assistance-dogs/standards-for-dogs/> >
- Stefanini, M.C., Bacci, B., Martino, A., Tani, F. The effect of animal-assisted therapy on emotional and behavioral symptoms in children and adolescents hospitalized for acute mental disorders. European Journal of Integrative Medicine [online]. Duben 2016. 8 (2). [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: < <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187638201630018X?via%3Dihub> >

- Šukalová, V. 2. října 2017. pers. comm.
- U.S. Preventive Services Task Force, 2006. In: McLaughlin, M. R. Speech and language delay in children. American Family Physician [online]. Květen 2011. 83 (10). [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: <<https://pdfs.semanticscholar.org/6897/4c7db002182e5dbf00270b97eefd474059a7.pdf>>